



Формування медіаграмотності учнів 5—9 класів на уроках англійської мови

Ганна Твердохліб

Демократія в епоху цифрових мереж «фейкових новин» та «альтернативних фактів» вимагає нових навичок грамотності та критичного мислення для розширення можливостей громадянської участі та соціальних перетворень. Зростає роль медіаграмотності як здатності отримувати, аналізувати, оцінювати, створювати та використовувати інформацію в усіх формах. ЮНЕСКО визначає медіаосвіту як пріоритетний напрям розвитку культурної освіти у ХХІ ст. Сьогодні учні мають вільний доступ до новин, можуть їх отримувати з друкованої продукції, телевізійного каналу, радіостанції, Інтернету або соціальних мереж. Щоб підтримати ці зміни, потрібні вчителі, які готові вчити учнів критично оцінювати інформацію, перевіряти її на актуальність та достовірність. Саме освіта є потужним інструментом для розв'язання цих проблем та надання можливостей для підготовки критично налаштованих педагогів до роботи в системі, в якій на кожному етапі відбувається передача інформації, формування навичок та продукування ідей, необхідних для відтворення соціальних норм, нерівностей та ідеологій.

Виявлення останніх розробок та тенденцій у цій галузі має важливе значення для забезпечення нових дослідницьких перспектив [1, 2, 5, 6]. Так, в науковій літературі медіаграмотність визначають як концепцію, яка охоплює низку критично важливих навичок, необхідних для життя та роботи. У цьому дослідженні проаналізовано велику кількість наробок, що

свідчить про медіаграмотність як широку сферу, яка охоплює різні аспекти, а саме:

- дослідження медіаграмотності як педагогічної проблеми. Цей напрям досліджували К. Безелгет (C. Bazalgette), Д. Букінгем (D. Buckingham), О. Волошенюк, В. Іванов Д. Консидайн (D. Considine), Дж. Поттер (J. Potter), А. Харт (A. Hart), Р. Хоббс (R. Hobbs) та інші. У працях наголошується на розвиток критичного мислення, розглядаються питання медіаосвіти та медіаграмотності як освітньої категорії, правові основи функціонування медіа у суспільстві, авторське право у медіапросторі, професійні стандарти в медіа тощо;

- дослідження інтеграції концепції медіаграмотності в освітній процес закладів загальної середньої освіти. Зазначену проблему вивчали О. Волошенюк, Т. Іванова, В. Іванов, О. Козак. Л. Кульчинська, Ю. Мірошніченко, О. Мокрогуз, О. Шуневич, З. Філончук та інші. Було розглянуто впровадження медіаграмотності в навчальні предмети природничої (Я пізнаю світ, географія тощо) та мовно-літературної (українська мова) галузей [7, 13, 16];

- дослідження розвитку медіаграмотності за кордоном та в Україні. Науковці О. Волошенюк, Г. Головченко, В. Іванов, Л. Кульчинська, Г. Марченко, О. Мороз, Н. Приходькіна, І. Чемерис, С. Шумаєва та інші у своїх роботах висвітлювали передовий досвід впровадження медіаосвіти у Великій Британії, Канаді, Німеччині, США, Франції та інших країнах. Окреслено напрями впровадження медіаосвіти в Україні [5].

Зазначені дослідження підкреслюють важливість медіаграмотності в сучасному цифровому суспільстві та необхідність інноваційних підходів до методики викладання навчальних предметів. Велика кількість досліджень із цієї галузі свідчить про значний інтерес до цієї проблеми.

Актуальність медіаосвітньої діяльності в Україні підтверджується створенням чисельних громадських організацій, проведенням конференцій, форумів, круглих столів, медіа-квестів, майстер-класів, зустрічей з фахівцями медіасфери у прямих ефірах, наявністю відкритих онлайн-курсів.

Громадська організація «Українська асоціація медіапсихологів та медіапедагогів» створена у 2006 р. як перший в Україні науковий підрозділ. Її мета — відстеження рівня розвитку медіакультури учнів та дорослих. ГО «Українська асоціація медіапсихологів та медіапедагогів» було підготовлено «Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні» (схвалено постановою Президії Національної академії педагогічних наук України 29 травня 2010 р., протокол № 1–7/6–150), проведено всеукраїнський медіаосвітній експеримент з упровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів (2011 р.), організовано медіаосвітню школу та серію семінарів із практичної медіаосвіти, створено програму та підготовлено методичне забезпечення з медіаосвіти, розроблено курси «Медіакультура»; «Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу», «Медіапсихологія», «Медійні технології», «Сімейна медіакультура» тощо.

Метою ГО «Детектор медіа» є підвищення медіаграмотності українського суспільства та протидія дезінформації та пропаганді. ГО «Детектор медіа» на чолі з Наталією Лігачовою створена українськими журналістами в січні 2004 р. Громадська організація має портал «Детектор медіа», що є багатофункційною платформою для Східної та Центральної Європи. На платформі розміщено медійний кон-

тент, результати досліджень медійного простору, ринку та продукту, адвокацію законодавчих та суспільних змін, що стосуються медіа та медіаосвіти.

Академія української преси (АУП) — неприбуткова, неурядова та незалежна організація існує з 2001 р. Метою організації є активне сприяння розвитку медіа через створення громадянського суспільства в Україні, через медіаосвіту громадян. Це відбувається через організацію заходів, в результаті яких працівники мас-медіа можуть підвищити свої професійні навички. Крім того, на платформі розміщено програми, відеоматеріали, презентації, лекції, публікації з медіаосвіти для вихователів, вчителів та викладачів.

Аналіз нормативно-правового забезпечення свідчить про значущість медіаосвіти в Україні: Закони України «Про медіа» [11], «Про доступ до публічної інформації» [8], «Про інформацію» [9], «Про кінематографію» [10], «Про рекламу» [12] тощо. Так, в Законі України «Про медіа» (ст. 1) дано визначення понять «аудіовізуальне медіа», «медіа-сервіс», «друковане медіа», «онлайн-медіа», «масова інформація», «медіаграмотність» «медіа (засіб масової інформації)», «мовлення», «музичний кліп» [11].

Надано вільний доступ до онлайн-курсів на платформі «Prometheus»: «Медіаграмотність для освітян», «Медіаграмотність: практичні навички», «Інтернет-медіа», «Інформаційні війни» тощо; на Coursera: «Цифрові медіа у сфері охорони здоров'я», «Цифрова трансформація», «ІТ-безпека: захист від цифрового кібершахрайства» тощо; на платформі «Дія» «Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності»; на українській студії онлайн-освіти «EdEra» курс з медіаграмотності; від академії української преси курс «Експрес-медіаграмотність для підлітків».

Разом з тим, невизначеність ролі медіаосвіти в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, відсутність механізмів формування медіаграмотності учнів у межах певної освітньої галузі

підтверджує актуальність зазначеної проблеми.

Вибір теми обумовлений прагненням вирішення суперечностей між визнанням значення впровадження медіаосвіти в Україні та недостатньою розробкою цього напрямку у закладах загальної середньої освіти, зокрема в площині певних освітніх галузей. Вважаємо, що обрана тема розкриває шляхи формування медіаграмотності, сприяє аргументованому піднесенню медіаосвіти та розумінню її важливості для освітнього процесу, зокрема в мовно-літературній галузі. Таким чином, мету статті сформульовано: окреслити шляхи та методи формування медіаграмотності учнів 5–9 класів на уроках англійської мови.

Термін «медіаосвіта» вперше було використано канадським теоретиком комунікацій М. Маклюеном у 1951 р. У Скандинавських країнах медіаосвіта була введена до фінської програми початкової школи в 1970 р., а до програми середньої школи — в 1977 р. До середини 1960-х років цей термін став загальноновживаним у Північній Америці та Великій Британії. Словосполучення «мас-медіа» використовувалося вже з 1923 р. в США [5].

Історія розвитку медіаосвіти змінювалася протягом багатьох років. Вчені виокремлюють такі історичні етапи:

1) етап зародження (1920 — 1940 рр.). Перші кроки в галузі медіаосвіти були зроблені в 1920-х роках у Франції та Великій Британії;

2) повоєнний період. Після Другої світової війни медіаосвіта набула більшого поширення завдяки розвитку телебачення та інших засобів масової інформації;

3) етап інтеграції медіаосвіти в навчальні програми. У Німеччині школи розпочали інтегрувати медіаосвіту до обов'язкових навчальних програм, а медіакультуру — викладати в університетах;

4) етап швидкого розвитку медіаосвіти: у Північній Америці (Канада, Австралія та США) досягнуто значного розвитку медіаосвіти та відбувся прогрес у Східній Європі;

6) етап широкого впровадження курсів медіаосвіти: Угорщина стала першою європейською країною, яка запровадила обов'язкові курси медіаосвіти в середніх школах;

7) етап визначення медіаосвіти як пріоритетної сфери ХХІ ст. ЮНЕСКО визнає медіаосвіту як пріоритетною сферою розвитку культурної освіти у ХХІ ст.

Ці етапи відображають еволюцію медіаосвіти від її зародження до сучасного стану.

Початок медіаосвіти в Україні вважають 2010 р., коли Національна академія педагогічних наук прийняла постанову «Концепція впровадження медіаосвіти в Україні» [4]. Визначено основні етапи реалізації Концепції:

I. Експериментальний етап (2010 — 2016 рр.).

II. Етап поступового укорінення медіаосвіти та стандартизації її змісту (2017 — 2020 рр.).

III. Етап подальшого розвитку медіаосвіти та забезпечення її масового впровадження (2021 — 2025 рр.).

Визначено форми медіаосвіти в Україні: медіаосвіта дошкільна, медіаосвіта шкільна, медіаосвіта позашкільна, медіаосвіта у вищій школі, батьківська медіаосвіта, медіаосвіта дорослих, медіаосвіта засобами медіа.

У Концепції медіаосвіта визначена як «частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій» [4, с. 7]. Медіаграмотність схарактеризована як «складова медіакультури» [4, с. 8].

У педагогічній літературі медіаграмотність визначається як навичка, яка використовується для розуміння повідомлень у засобах масової інформації (ЗМІ). Тер-

мін «грамотність» ототожнюється з процесом читання книжок, розуміння прочитаного та компонентів грамотності (фонетика, словниковий запас, вільне володіння мовою тощо). Це є одним із визначальних факторів англомовної грамотності.

Практики визначають переваги медіаграмотності на уроках англійської мови: 1) покращення розуміння. Кожен текст, який читають (або слухають) учні, можна перевіряти на вміст хибних даних; 2) розвиток аналітичних здібностей: знання того, що важливо для історії, а що ні, може сформувати в учнів уміння розрізняти правдиві та фейкові новини; 3) розвиток критичного мислення: критичний перегляд текстів дозволить учням сформулювати власну думку відносно прочитаного; 4) формування дослідницьких навичок під час створення медіапродуктів (статей для блогів, відео, музику тощо); 4) розширення світогляду: упередженість під час читання чи прослуховування новин може вплинути на те, як учень сприймає інформацію та формулює власну думку.

Поряд із перевагами існують і проблеми, а саме: 24-годинний цикл новин може бути дуже важким для сприйняття, особливо для тих, хто лише почав вивчати англійську мову; велика кількість фейкових новин, особливо в соціальних мережах; збільшення неправдивої реклами, яка може бути небезпечною для учнів.

Отже, незалежно від рівня володіння учнями англійською мовою, навчання медіаграмотності допоможе їм більш критично мислити щодо інформації, яку вони отримують з різних джерел.

Надамо рекомендації щодо формування медіаграмотності на уроках англійської мови відповідно віковим категоріям.

5–6 класи. Учні 5–6 класів — цифрове покоління. Вони завжди мали доступ до Інтернету, засобів масової інформації (телевізор або смартфон). Це означає, що багато хто з них «виріс» на медіапродуктах. Тому учні цього віку повинні бути ознайомлені з концепцією медіаповідомлень і з тим, як перевіряти інформацію на достовірність.

7–9 класи. Учні 7–9 класів перебувають у тому віці, коли вони, швидше за все, зазнають вплив засобів масової інформації. У цьому віці учні починають розвивати свою особистість та почуття власної гідності, і їх більше переконує те, що вони бачать і чують. Це також вік, коли учні користуються інтернет-магазинами, тому рекламодавці спрямовують свою рекламу саме на цих користувачів. Розвиток навичок медіаграмотності допоможе учням критично сприймати рекламу та безпечно користуватися Інтернетом.

Одним з ефективних прийомів формування медіаграмотності на уроках англійської мови є робота з медіатекстами. Медіатекст — це будь-який медіапродукт (фільм, телепрограма, газета, журнал, реклама, твіт або будь-яка інша форма медіа). Кожен опис чи репрезентація даних, незалежно від того, вигаданий він чи ні, є спробою описати чи визначити реальність, тобто її конструювати.

Медіатексти можна аналізувати за допомогою концептуальної медіаструктури, яка включає чотири аспекти: мову медіа, репрезентацію, створення/власність та аудиторію.

Робота з медіатекстами на уроках може бути потужним засобом мотивації та зацікавлення учнів, розвинути їх критичне мислення та навички грамотності. Наведемо шляхи використання медіатекстів на уроках англійської мови для учнів 5–9 класів:

1) *читання або прослуховування новин англійською мовою.* Актуальні новини можуть бути ефективним прийомом мотивації учнів. Наприклад, учні можуть спробувати передбачити текст новин за заголовком або світлиною, яка подана до цих новин;

2) *інтегрування медіаграмотності до навчальної програми.* Формування медіаграмотності через медіатексти на уроках англійської мови можна закласти в навчальних програмах як цілі, як навички або як очікувані програмні результати;

3) *використання мультимедійних матеріалів.* Мультимедійні тексти для

розвитку словникового запасу.

Зазначимо, що метою використання медіатекстів є формування в учнів навичок критичного аналізу інформації, перевірки її на актуальність та достовірність, продукування власних поглядів щодо даної інформації.

Подальшого дослідження потребує створення методики використання медіатекстів на уроках англійської мови для учнів базової загальної середньої освіти.

Література

1. Барановська І., Мозгальова Н. Медіаграмотність — життєво необхідна компетентність майбутніх учителів ХХІ століття // Інформ. технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я : тези доповідей ХХVIII міжнар. наук.-практ. конф. MicroCAD. 2020. С. 28–30.
2. Волощенко О. Інтеграція медіаграмотності в навчальний предмет «Я досліджую світ» : навч.-метод. посіб. Київ : Академія української преси ; Центр вільної преси, 2020. 36 с.
3. Доценко С.О., Чжоу Ань. Формування інтернет-культури майбутнього викладача музичного мистецтва в освітньому середовищі ЗВО // Новий колегіум. 2022. №3. (108). С. 37–42.
4. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) ; за ред. Л. А. Найдьонової, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.
5. Марченко Г. Історичні тенденції розвитку медіаосвіти в Україні та у світі // Нові технології навчання. 2019. Вип. 92. С. 189–197.
6. Медіаосвіта та медіаграмотність : короткий огляд / В. Іванов та ін. Київ : АУП, ЦВП, 2012. 58 с.
7. Мокрогуз О. П. Медіаграмотність в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» : навч.-метод. посіб. Київ : Академія української преси ; Центр вільної преси, 2020. 36 с.
8. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. Дата оновлення 08.10.2023. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення 15.01.2024).
9. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. Дата оновлення 27.07.2023. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення 15.01.2024).
10. Про кінематографію : Закон України від 13.01.1998 № 9/98-ВР. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/9/98-вр> (дата звернення 15.01.2024).
11. Про медіа : Закон України від 01.01.2024 № 2849-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#> (дата звернення 15.01.2024).
12. Про рекламу : Закон України від 03.07.1996 № 270/96-ВР. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр> (дата звернення 15.01.2024).
13. Технології та цифрові медіа в класі : посіб. для освітян. URL : <https://www.waterford.org/education/technology-in-the-classroom/> (дата звернення 15.01.2024).
14. Філончук З. Медіаграмотність на заняттях з географії : навч. вид. Київ : АУП ; ЦВП, 2020. 73 с.
15. Череповська Н. Медіаосвітні ресурси розвитку патріотизму і критичного мислення молоді : навч.-метод. посіб. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2017. 156 с.
16. Шуневич О. Шляхи формування медіаграмотності в процесі навчання учнів української мови // Укр. пед. журн. 2017 (4). С.103–110.

05.02.2024

Відомості про автора:

Твердохліб Ганна Віталіївна — кандидат педагогічних наук, докторантка першого року навчання кафедри освітології та інноваційної педагогіки; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна; email: hannatverdokhlib10@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9281-4890>.